
МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

DOI: 10.31617/3.2024(136)01
УДК 339.92(477+438)"2022-2024"

МЕЛЬНИК Тетяна,

д. е. н., професор, професор кафедри міжнародного менеджменту Державного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
t.melnyk@knu.edu.ua

MELNYK Tetyana,

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head at the Department of International Management
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3839-6018

ТУНІЦЬКА Юлія,

к. е. н., доцент кафедри міжнародного менеджменту Державного торговельно-економічного університету,
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
y.tunitska@knu.edu.ua

TUNITSKA Yuliia,

PhD (Economics), associate professor at the Department of International Management
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8501-1299

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ: 2022–2024

З початку широкомасштабного вторгнення рф Польща стала стратегічним союзником України у протистоянні неспровокованій збройній агресії, зробивши неоціненний внесок не лише у розв'язання проблеми вимушеної міграції українських біженців, а й у відновлення торговельно-економічних зв'язків з провідними країнами світу, набула статусу ключового торговельного партнера. Однак війна постала випробуванням для держав-сусідів у сфері зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією, зокрема зерном. Дослідження ґрунтується на гіпотезі про необхідність подолання негативних наслідків "зернового конфлікту", що позначились на обсягах та динаміці зовнішньоторговельних відносин України та Польщі, співпраці у напрямку розроблення ефективного механізму регулювання експорту продукції АПК України. Для перевірки гіпотези використано такі методи дослідження: узагальнення, аналізу та синтезу, порівняння, наукового абстрагування та систематизації. З'ясовано, що головними характеристиками зовнішньої торгівлі між країнами була

FOREIGN TRADE RELATIONS OF UKRAINE AND POLAND: 2022–2024

Since the beginning of the large-scale invasion of the russian federation, Poland has become a strategic ally of Ukraine in resisting unprovoked armed aggression, having made an invaluable contribution not only to solving the problem of forced migration of Ukrainian refugees, but also to the restoration of trade and economic relations with the leading countries of the world, acquired the status of a key trade partner. However, the war became a test for neighboring countries in the field of foreign trade in agricultural products, in particular grain. The study is based on the hypothesis of the need to overcome the negative consequences of the "grain conflict" that affected the volume and dynamics of foreign trade relations between Ukraine and Poland, cooperation in the direction of developing an effective mechanism for regulating the export of agricultural products of Ukraine. The following research methods were used to test the hypothesis: generalization, analysis and synthesis, comparison, scientific abstraction and systematization. It was found that the main characteristics of foreign trade between the countries

Copyright © Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

сировинна спрямованість українського експорту на тлі імпорту польської продукції з високою доданою вартістю, від'ємне зовнішньоторговельне сальдо та неповне використання потенціалів обох країн. Основними передумовами "зернового конфлікту" стали прояви недобросовісної конкуренції українських експортерів поряд із впровадженням вимог "зеленого курсу" на території ЄС. Встановлено, що односторонні торговельні обмеження на зерно та іншу аграрну продукцію водночас із політично забарвленими протестами польських фермерів та перевізників, що супроводжуються блокуванням польсько-українського кордону, поставили під загрозу напрацьовані протягом десятиліть та за умов війни спільні здобутки у зовнішньоекономічних зв'язках. У зв'язку з особливостями механізму застосування санкцій ЄС, спрямованими на послаблення економіки країни-агресора, триває зовнішня торгівля певними товарами Польщі з росією та білоруссю, у тому числі агропродовольчою продукцією. Зроблено висновки про необхідність в умовах прискорення євроінтеграції України удосконалення спільного з Польщею механізму співпраці щодо запобігання руйнівного впливу на ринки продукції АПК та створення умов для чесної конкурентної боротьби на Єдиному європейському ринку, у тому числі зважаючи на ризик розгортання протистояння фермерів інших країн ЄС.

Ключові слова: зовнішньоторговельне співробітництво, зовнішня торгівля, українсько-польський кордон, "зерновий конфлікт", євроінтеграція, агропромислова продукція.

were the raw materials focus of Ukrainian exports against the background of imports of Polish products with high added value, a negative foreign trade balance and incomplete use of the potentials of both countries. The main prerequisites of the "grain conflict" were manifestations of unfair competition by Ukrainian exporters along with the implementation of the requirements of the "green course" on the territory of the EU. It was established that unilateral trade restrictions on grain and other agricultural products, together with politically colored protests by Polish farmers and transporters, accompanied by the blocking of the Polish-Ukrainian border, endangered the common gains in foreign economic relations made over decades and under conditions of war. Due to the specifics of the EU sanctions mechanism aimed at weakening the economy of the aggressor country, Poland continues to trade certain goods with russia and belarus, including agricultural products. Conclusions were made about the need, in the conditions of accelerating the European integration of Ukraine, to improve the joint mechanism of cooperation with Poland to prevent the destructive impact on the agricultural products markets and to create conditions for fair competition in the Single European Market, including taking into account the risk of the deployment of opposition from farmers of other EU countries.

Keywords: foreign trade cooperation, foreign trade, Ukrainian-Polish border, "grain conflict", European integration, agricultural products.

JEL Classification: F42, F51, F53, H26, L66, Q17.

Вступ

Попри колосальні руйнування економіки, стагнацію промислового виробництва та зовнішньоторговельних потоків внаслідок неспровокованої агресії РФ, Україні вдалося не лише утримати оборону, а й знайти нові шляхи для відновлення торговельно-економічних зв'язків з провідними країнами світу.

Стратегічним союзником у цьому процесі стала Польща, яка не тільки надала тимчасовий захист мільйонам українських біженців, а й сприяла відновленню порушених виробничих та логістичних ланцюгів. Її внесок в український спротив визнано із приєднанням до Багатосторонньої координаційної платформи донорів для України. Виконуючи функції міжнародного хабу для відновлення, держава-партнер сприяє постачанню обладнання та необхідних запчастин для нафто- та енергосистеми України (Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща, 2024, 8 липня).

Польща набула статусу ключового торговельного партнера України, випередивши Китай та Німеччину. Проте тривалі односторонні торговельні обмеження на зерно та іншу аграрну продукцію, блокування польсько-українського кордону фермерами й перевізниками ставлять під загрозу напрацьовані роками здобутки у зовнішньоекономічних

зв'язках держав-сусідів, скоротивши у 2023 р. обсяги експорту української продукції усіх видів до Польщі на 29 % (Держстат, б. д.) на тлі активізації поставок у інші країни ЄС.

За умов прискорення євроінтеграційного вектора розвитку для України критично важливим є налагодження спільного з Польщею механізму співпраці щодо запобігання руйнівного впливу на ринки продукції агропромислового комплексу (АПК) та створення умов для чесної конкурентної боротьби на Єдиному європейському ринку, у тому числі зважаючи на ризик розгортання протистояння фермерів інших країн ЄС.

Зовнішньоекономічним аспектам стратегічного партнерства України та Польщі у довоєнний період присвячено наукові праці вітчизняних та польських учених. Зокрема Гоцька (2022) дослідила особливості та складала прогноз обсягів зовнішньої торгівлі товарами України та Польщі. Губицький та Мельник (2021) проаналізували основні етапи становлення та розвитку торговельної політики України та Польщі з часів набуття нашою державою незалежності та вступу західного сусіда до ЄС. Міжнародна група з дослідження відносин Польщі та України (2021) у складі працівників науково-дослідних інститутів обох країн присвятили своє дослідження стану та перспективам стратегічного партнерства Польщі та України, зокрема й у сфері торгівлі. Проблеми експорту зерна в Україні у довоєнний період розглядали Будзьяк В. та Будзьяк О. (2020).

Натомість проблематика впливу російського вторгнення на зовнішньоторговельні зв'язки України з Польщею залишається поза увагою науковців. Відсутній комплексний аналіз показників зовнішньої торгівлі України з Польщею за період війни, дослідження передумов виникнення та перспектив врегулювання зернового конфлікту між ними.

Метою статті є дослідження україно-польських зовнішньоторговельних зв'язків зокрема у сфері АПК, що матиме практичне значення для обґрунтування шляхів оптимізації зовнішньоторговельної політики України в умовах війни та повоєнного відновлення. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: історичний, логічний, статистичний аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Відмінності в результатах аналізу, отриманих з використанням інформаційних баз *Eurostat*, *UN ComTrade* та Держстату України, пояснюються різницею у їх методологіях збору та обробки даних.

Дослідження ґрунтується на гіпотезі про необхідність подолання негативних наслідків "зернового конфлікту", що позначились на обсягах та динаміці зовнішньоторговельних відносин України та Польщі, та співпраці у напрямку розроблення ефективного механізму регулювання експорту продукції АПК України.

Структура основної частини дослідження містить три розділи, перший з яких присвячено аналізу основних показників розвитку зовнішньої торгівлі товарами України з Польщею; другий – передумовам та наслідкам "зернового конфлікту"; третій – співробітництву

у сфері вдосконалення механізму регулювання зовнішньої торгівлі за умов війни; четвертий – зовнішній торгівлі Польщі з рф та білоруссю продукцією АПК.

1. Аналіз основних показників розвитку зовнішньої торгівлі товарами України з Польщею

Польща за останні десятиліття досягла значного прогресу в економічному розвитку, і ця тенденція, як очікується, триватиме й надалі. Попри значно нижчу кількість населення, ніж в Україні до 2022 р., завдяки ефективній економічній політиці розвитку внутрішнього виробництва та експорту її ВВП у 2023 р. становив 750.8 млрд євро, що в 4.6 раза більше, ніж значення аналогічного українського показника (табл. 1). Зростання добробуту Польщі триває на фоні катастрофічних наслідків військової агресії рф для економіки України. Завдяки масовому притоку українських вимушених мігрантів польський уряд усунув дефіцит трудових ресурсів, зумовлений старінням населення (Центр Разумкова, 2023). Лише за перший рік війни українські біженці працездатного віку, які бажали працювати, знайшли роботу в Польщі і сплатили податків на 2 млрд євро від початку війни, що втричі більше, ніж країна витратила на допомогу переселенцям (Давигора, 2023, 18 березня).

Таблиця 1

Порівняння основних показників економічного розвитку України та Польщі

Показник по країнах	2023		Щорічний темп приросту, %					
	Обсяг, млрд євро	Частка у ВВП, %	2020	2021	2022	2023	2024*	2025*
ВВП								
<i>Польща</i>	750.8	100	-2	6.9	5.6	0.2	2.8	3.4
<i>Україна</i>	165.3	100.0	-3.8	3.4	-28.8	5.3	2.9	5.9
Приватне споживання								
<i>Польща</i>	429.7	57.2	-3.4	6.1	5.5	-1	3	3.5
<i>Україна</i>	106.0	64.1	1.7	6.8	-27.5	6.1	3.9	5.3
Державне споживання								
<i>Польща</i>	139.8	18.6	4.9	5	0.5	2.8	5.7	2.3
<i>Україна</i>	68.9	41.7	-0.7	0.8	31.4	9.0	-2.6	-4.3
Валове накопичення основного капіталу								
<i>Польща</i>	133.4	17.8	-2.3	1.2	2.7	13.1	3.5	6
<i>Україна</i>	27.9	16.9	-21.3	9.3	-33.9	52.9	9.8	23.5
Експорт (товари та послуги)								
<i>Польща</i>	434.1	57.8	-1.1	12.3	7.4	3.4	1.7	3.5
<i>Україна</i>	47.2	28.6	-5.8	-8.6	-42.0	-5.4	6.0	9.1
Імпорт (товари та послуги)								
<i>Польща</i>	388.3	51.7	-2.4	16.1	6.8	-2	3	4.2
<i>Україна</i>	81.8	49.5	-6.4	14.2	-17.4	8.5	3.8	5.5
ВНД (дефлятор ВВП)								
<i>Польща</i>	720.8	96	-1.6	6.1	6.3	0.1	2.8	3.6
<i>Україна</i>	170.4	103.1	-2.9	-1.7	-22.7	3.1	2.2	5.4

Закінчення табл. 1

Показник по країнах	Щорічний темп приросту, %					
	2020	2021	2022	2023	2024*	2025*
Внесок у зростання ВВП:						
Внутрішній попит						
Польща	-1.5	4.6	3.7	2.1	3.4	3.5
Україна	-2.7	6.4	-17.9	13.8	3.1	5.9
Товарні запаси						
Польща	-1.1	3.4	1.4	-5.3	0	0
Україна	-1.8	6.1	-1.1	-2.2	0	0
Чистий експорт						
Польща	0.6	-1.1	0.6	3.3	-0.6	-0.1
Україна	0.7	-9.1	-9.8	-6.3	-0.2	0
Зайнятість						
Польща	0	2.5	3.9	0.1	0	0.1
Україна	-4	-1.9	-31.5	-1.6	3.9	8.5
Рівень безробіття (а)						
Польща	3.2	3.4	2.9	2.8	3	2.9
Україна	9.5	9.9	24.3	19.2	15.5	14.1
Дефлятор ВВП						
Польща	4.3	5.3	10.6	10.7	4.5	4.2
Україна	10.3	24.8	34.9	18.5	15.8	7.5
Гармонізований індекс споживчих цін						
Польща	3.7	5.2	13.2	10.9	4.3	4.2
Україна	2.7	9.4	20.2	12.8	5.5	7.8
Умови торгівлі товарами						
Польща	3.2	-2	-3.7	2.3	-0.4	0
Україна	11.1	23.2	0.4	-3	3	2.9
Торговий баланс (товари) (b)						
Польща	1.3	-1.3	-3.4	1	-0.1	-0.4
Україна	-4.3	-3.3	-9.5	-16.1	-14.5	-13.9
Баланс поточного рахунку (b)						
Польща	2.3	-1.3	-2.6	2	1.2	1
Україна	3.3	-1.9	4.9	-5.1	-6.4	-7.5
Баланс загального державного управління (b)						
Польща	-6.9	-1.8	-3.4	-5.1	-5.4	-4.6
Україна	-5.4	-3.3	-15.3	-19.7	-17.7	-8.7
Загальний державний борг (b)						
Польща	57.2	53.6	49.2	49.6	53.7	57.7
Україна	60.5	48.9	77.7	84.4	94.4	97.8

(a) визначення Євростату; (b) як частка від ВВП (%)

* прогнозні значення

Джерело: сформовано авторами за даними (European Economic Forecast, 2024).

У 2022 р. російська окупація частини території України – гаранта світової продовольчої безпеки (Melnyk, T., Tunitska, Y., & Vanas, D., 2023) з потужним експортним потенціалом АПК (Liubyma, A., Melnyk, T., & Tunitska, Yu. (2021), а також значні масштаби еміграції, руйнування виробничих потужностей та інфраструктури, розрив ланцюгів постачання та експорту призвели до найбільшого зниження ВВП України за всю історію її незалежності. Максимального падіння, зокрема, зазнали торгівля та сільське господарство.

Найвагоміший вплив на зниження ВВП за компонентами кінцевого попиту поряд зі зниженням кінцевих споживчих витрат та валового нагромадження основного капіталу мало значне скорочення обсягів зовнішньої

торгівлі. Лише призупинення урядом України дії окремих обтяжливих регуляторних актів, сприяння релокації підприємств, імпорту енергетичного устаткування попередили економічний колапс і забезпечили зростання ВВП у 2023 р. на 5.2%.

Отже, відновлення довоєнних обсягів ВВП та досягнення сталого економічного розвитку України потребує подолання наслідків широкомасштабного вторгнення та структурних дисбалансів, що склалися історично (*Ukraine Facility*, б. д.). Ключову роль при цьому відіграватиме відновлення обсягів експорту та імпорту разом з удосконаленням зовнішньоторговельної політики відповідно до тенденцій формування багатополлярності світової торгівлі.

Зовнішньоторговельні відносини України та Польщі протягом останніх десятиліть характеризувались нелінійною та суперечливою динамікою розвитку внаслідок структурної несумісності національних економік, повільних темпів реформування української економіки, її залежності від енергоресурсів рф, низького рівня міжнародної конкурентоспроможності українських експортерів.

Зі вступом Польщі до ЄС, незважаючи на необхідність дотримання його вимог, обсяги експортно-імпортних операцій між країнами-сусідами неухильно зростали, при цьому характерною ознакою цих відносин стало від'ємне зовнішньоторговельне сальдо. Збільшення обсягів польських товарів на українському ринку обумовлювалось зокрема низькою волатильністю цін, існуванням потужної сировинної бази, близьким географічним розташуванням ринку збуту, а також нижчим рівнем якості товарів українських підприємств (Мартинова, Чорна, 2018).

Широкомасштабне вторгнення суттєво вплинуло на зовнішньоторговельну діяльність сусідніх країн. Блокування морських шляхів зумовило логістичну кризу в Україні та стимулювало зростання експортно-імпортних потоків з Польщею. За перші 5 місяців 2024 р. обсяг експорту української продукції до Польщі становив 16.8 млрд дол. США, що робить її найбільшим напрямком українського експорту як серед країн ЄС, так і світу в цілому (табл. 2).

Таблиця 2

Топ-10 країн-імпортерів українських товарів у 2021–2024 рр.

Країна	Експорт, млн дол. США				Темп приросту у 2023/2021, %	Частка, %			
	2021	2022	2023	5 міс. 2024		2021	2022	2023	5 міс. 2024
Усього	68072.3	44135.6	36182.9	16832.0	-46.8	100	100	100	100
<i>Польща</i>	<i>5227.4</i>	<i>6653.0</i>	<i>4755.4</i>	<i>1697.6</i>	<i>-9.0</i>	<i>7.7</i>	<i>15.1</i>	<i>13.1</i>	<i>10.1</i>
Китай	8003.6	2467.2	2406.4	1414.2	-69.9	11.8	5.6	6.7	8.4
Іспанія	1677.2	1572.3	2008.3	1372.9	19.7	2.5	3.6	5.6	8.2
Туреччина	4142.6	2941.8	2368.5	1079.9	-42.8	6.1	6.7	6.5	6.4
Німеччина	2866.4	2264.7	2019.7	862.6	-29.5	4.2	5.1	5.6	5.1
Румунія	1543.4	3855.8	3764.9	856.7	143.9	2.3	8.7	10.4	5.1
Єгипет	1944.6	802.0	1085.0	837.5	-44.2	2.9	1.8	3.0	5.0
Італія	3469.3	1647.3	1536.9	789.9	-55.7	5.1	3.7	4.2	4.7
Нідерланди	2262.5	1540.8	1490.9	777.6	-34.1	3.3	3.5	4.1	4.6
Болгарія	835.3	1426.1	904.6	493.6	8.3	1.2	3.2	2.5	2.9

Джерело: складено авторами за даними (Держстат України, б. д.).

Сьогодні Польща є другим після Китаю джерелом товарного імпорту та першою серед країн ЄС, відтіснивши Німеччину (табл. 3).

Таблиця 3

Топ-10 країн-експортерів товарів в Україну у 2021–2024 рр.

Країна	Імпорт, млн дол. США				Темп приросту у 2023/2021, %	Частка, %			
	2021	2022	2023	5 міс. 2024		2021	2022	2023	5 міс. 2024
Усього	72843.1	55295.7	63567.0	27547.8	-12.7	100	100	100	100
Китай	10981.7	8670.9	10444.5	5310.7	-4.9	15.1	15.7	16.4	19.3
Польща	4962.5	5491.4	6577.8	2855.5	32.5	6.8	9.9	10.3	10.4
Німеччина	6284.4	4563.0	5061.7	2229.7	-19.5	8.6	8.3	8.0	8.1
Туреччина	3260.3	3373.4	4723.4	1703.4	44.9	4.5	6.1	7.4	6.2
США	3333.3	2171.9	2862.8	1377.5	-14.1	4.6	3.9	4.5	5.0
Італія	2675.5	1801.4	2278.2	1008.3	-14.8	3.7	3.3	3.6	3.7
Греція	495.6	756.1	1374.1	891.2	177.2	0.7	1.4	2.2	3.2
Чехія	1480.8	1464.8	1789.4	886.2	20.8	2.0	2.6	2.8	3.2
Словаччина	923.2	988.7	1676.9	763.9	81.6	1.3	1.8	2.6	2.8
Болгарія	542.3	2082.7	2221.3	733.0	309.6	0.7	3.8	3.5	2.7

Джерело: складено авторами за даними (Держстат України, б. д.).

За 2019–2023 рр. зовнішньоторговельний оборот (ЗТО) України з Польщею зріс на 15% і у 2023 р. становив 11 335.9 млн дол. США, що на 1461.9 млн дол. США більше, ніж у довоєнному 2021 р.

При цьому негативне зовнішньоторговельне сальдо сягнуло історичного максимуму і становило 1 818.65 млн дол. США. Зростання обсягів імпорту та імпоротної квоти на тлі скорочення експорту засвідчило зростання рівня залежності України від імпорту польської продукції (табл. 4, рис. 1).

Таблиця 4

Аналіз динаміки показників розвитку зовнішньої торгівлі товарами України з Польщею у 2019–2023 рр.

Рік	Експорт	Імпорт	ЗТО	Сальдо	ВВП	Квота			Темп приросту		
						Експорт	Імпорт	ЗТ	Експорт	Імпорт	ЗТО
2019	3295.8	4109.1	7404.91	-813.2	153 856.8	2.1	2.7	0.2	-	-	-
2020	3275.1	4084.6	7359.73	-809.6	156 603.3	2.1	2.6	0.2	-0.6	-0.6	-0.6
2021	4979.1	4894.8	9873.96	84.3	199 737.9	2.5	2.5	0.2	52.0	19.8	34.2
2022	6695.0	5486.8	12 181.74	1 208.2	162 001.1	4.1	3.4	0.2	34.5	12.1	23.4
2023	4758.6	6577.3	11 335.89	-1 818.7	178 775.7	2.7	3.7	0.2	-28.9	19.9	-6.9

Джерело: складено авторами за матеріалами (UN ComTrade, n. d.).

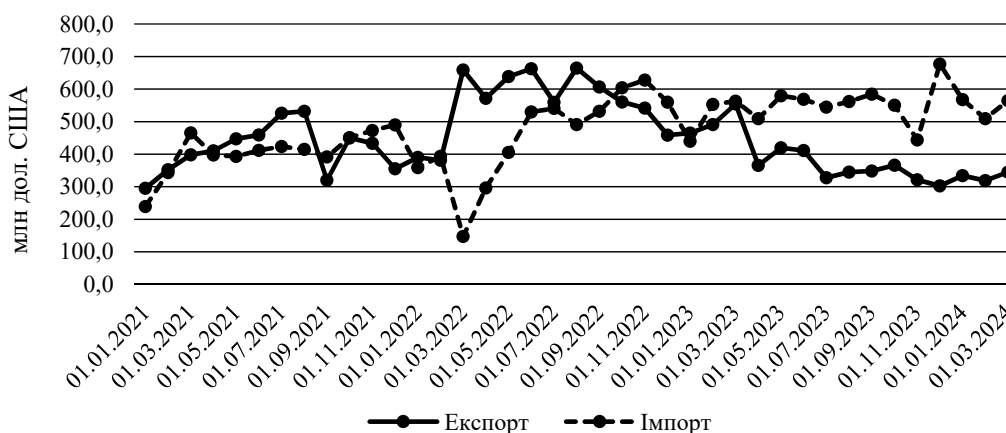

Рис. 1. Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами України з Польщею від січня 2021р. по березень 2024 р.

Джерело: складено авторами за даними (UN ComTrade, n. d.).

У той час як експорт України до Польщі характеризується сировинною спрямованістю (*табл. 5*) і використовується нею для подальшої переробки, основу товарної структури швидко зростаючих обсягів імпорту з Польщі традиційно становлять (крім критично необхідних у військовий час мінеральних продуктів, продукції хімічної промисловості) кінцеві споживчі товари, зокрема машини та обладнання, засоби наземного транспорту, готова харчова продукція, купуючи які Україна оплачує їх високу додану вартість, а відтак, забезпечує фінансування понад 100 тис. робочих місць у польській економіці. До того ж трудові емігранти з України, кількість яких збільшилась і станом на початок 2024 р. перевищує 750 тис. осіб, є джерелом наповнення державного бюджету Польщі (Власюк, 2024, 5 березня). Тож не вигідність згорання зовнішньоекономічних відносин є очевидною передусім для Польщі.

2. Передумови та наслідки "зернового конфлікту" між Україною та Польщею

Російсько-українська війна стала випробуванням на міцність україно-польських зовнішньоторговельних відносин у сфері АПК, що розвивались завдяки взаємодоповнюваності економік.

Експорт зернових Україною від початку широкомасштабного вторгнення здійснюється за заниженими цінами. Так, за I кв. 2023 р. Україна експортувала близько 4 млн т зернових за цінами у 2 рази нижчими від середніх ринкових, недоотримавши 550 млн дол. США виручки, що дорівнює обсягу коштів, виділених МБРР у 2022 р. на соціальні виплати. При цьому, за оцінками НБУ, у 2022–2023 рр. обсяг валютних надходжень від експорту агропродукції, яка надійшла пізніше законодавчо встановлених термінів, становив 2 млрд дол. США (*Дзеркало тижня*, 2023, 20 лютого).

Діяльність недобросовісних українських експортерів зерна позначається не тільки на економіці України через повернення мінімального обсягу валютної виручки, але й на зовнішньоекономічних відносинах з іншими країнами, передусім з Польщею.

Якщо до війни середньомісячний обсяг експорту зернових до Польщі становив 10–12 тис. т на місяць, то впродовж року (з березня 2022 по березень 2023 р.) він стрімко зріс у 30 разів і становив 389 тис. т (*рис. 2*). Офіційно недоведеними залишаються дані щодо осідання значних обсягів транзиту українського зерна на польському ринку внаслідок змови трейдерів торгуючих країн.

Додатковим негативним фактором виявилась і політика "зеленого переходу" ЄС, спрямована на заборону на використання хімічних речовин, а отже, й збільшення обсягів витрат на вирощування врожаю. Відтак, потужний комплексний тиск на ціни польських фермерів зумовив протести, які не вщухають донині, незважаючи на вагомі аргументи для припинення конфлікту – стабілізацію Україною і повернення до довоєнних обсягів експорту зерна до Польщі ще у травні 2023 р.

Таблиця 5
Аналіз динаміки товарної структури зовнішньої торгівлі України з Польщею у 2021–2023 рр.

Показники	Експорт, млн дол. США			Імпорт, млн дол. США			Сальдо			Частка, %					
	Темп приросту, %			Темп приросту, %			Темп приросту, %			Експорт		Імпорт			
	2021	2023	2023	2021	2023	2023	2021	2023	2023	2021	2023	2021	2023	2021	2023
Усього	5 227.4	4 755.4	-9.0	4 962.5	6 577.8	-9.0	264.9	-1 822.4	100	100	100	100	100	100	100
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	52.0	63.7	22.4	232.0	168.5	22.4	-179.9	-104.8	1.0	1.3	4.7	2.6	2.6	2.6	2.6
II. Продукти рослинного походження	235.7	493.1	109.2	104.4	141.5	109.2	131.3	351.7	4.5	10.4	2.1	2.2	2.2	2.2	2.2
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	395.0	616.7	56.2	10.5	8.4	56.2	384.5	608.4	7.6	13.0	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
IV. Готові харчові продукти	298.9	580.3	94.2	448.2	553.5	94.2	-149.3	26.8	5.7	12.2	9.0	8.4	8.4	8.4	8.4
V. Мінеральні продукти	687.8	409.0	-40.5	244.6	1 373.4	-40.5	443.2	-964.3	13.2	8.6	4.9	20.9	20.9	20.9	20.9
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	164.5	91.9	-44.2	755.4	925.6	-44.2	-590.9	-833.7	3.1	1.9	15.2	14.1	14.1	14.1	14.1
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	125.2	55.5	-55.6	552.9	556.4	-55.6	-427.7	-500.8	2.4	1.2	11.1	8.5	8.5	8.5	8.5
VIII. Кури необроблені, шкіра вичинена	62.6	23.9	-61.8	82.8	53.7	-61.8	-20.2	-29.7	1.2	0.5	1.7	0.8	0.8	0.8	0.8
IX. Деревина і вироби з дерева	343.3	284.8	-17.0	71.4	67.9	-17.0	271.9	217.0	6.6	6.0	1.4	1.0	1.0	1.0	1.0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	52.6	48.3	-8.3	167.4	127.0	-8.3	-114.8	-78.7	1.0	1.0	3.4	1.9	1.9	1.9	1.9
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	93.4	70.1	-24.9	143.4	113.4	-24.9	-50.0	-43.3	1.8	1.5	2.9	1.7	1.7	1.7	1.7
XII. Утіля, головні убори, парасольки	45.8	15.5	-66.0	8.0	8.0	-66.0	37.8	7.6	0.9	0.3	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
XIII. Вироби з каменю, скла, цегменту	95.0	86.3	-9.2	130.7	169.6	-9.2	-35.7	-83.3	1.8	1.8	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6
XIV. 71. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0.7	0.7	2.1	0.4	0.2	2.1	0.3	0.5	0	0	0	0	0	0	0
XV. Недорогоцінні метали, вироби з них	1 645.7	1 304.5	-20.7	498.1	468.1	-20.7	1 147.6	836.4	31.5	27.4	10.0	7.1	7.1	7.1	7.1
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	503.7	330.3	-34.4	763.7	686.3	-34.4	-260.0	-356.0	9.6	6.9	15.4	10.4	10.4	10.4	10.4
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	21.6	19.2	-11.2	543.6	689.7	-11.2	-522.0	-670.5	0.4	0.4	11.0	10.5	10.5	10.5	10.5
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	8.6	9.9	14.7	44.9	38.6	14.7	-36.3	-28.7	0.2	0.2	0.9	0.6	0.6	0.6	0.6
XIX. 93. Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя	—	0.0	—	—	1.6	—	—	-1.6	—	0.0	—	0.0	0.0	0.0	0.0
XX. Різні промислові товари	394.1	248.1	-37.1	137.5	94.9	-37.1	256.6	153.2	7.5	5.2	2.8	1.4	1.4	1.4	1.4
XXI. 97. Твори мистецтва	1.4	3.5	157.9	22.6	331.8	157.9	-21.3	-328.3	0.0	0.1	0.5	5.0	5.0	5.0	5.0

Джерело: складено авторами на основі даних (Держстат України, б. д.).

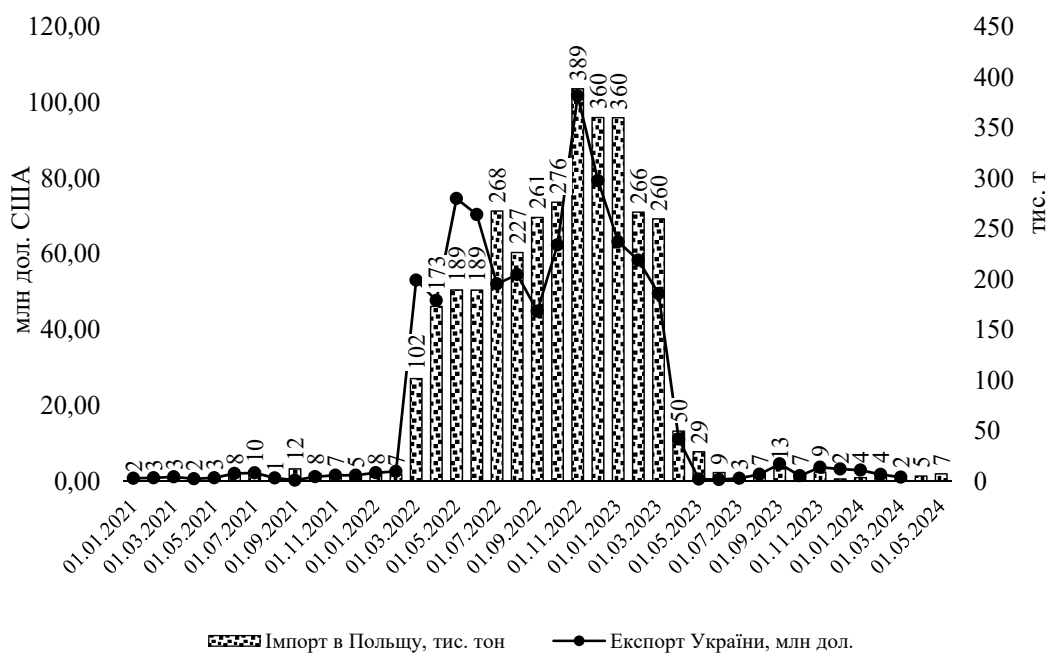

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту зернових з України до Польщі у 2021–2024 рр.

Джерело: складено авторами за даними (UN ComTrade, n. d.; Eurostat, n. d.).

На відміну від постачання до Польщі, обсяги експорту зерна з України в такі країни, ЄС, як Чехія, Німеччина, Іспанія, Франція, Хорватія, Латвія, Швеція, Словенія, у 2023 р. продовжували збільшуватись, вимагаючи вжиття запобіжних заходів щодо недопущення аналогічних конфліктів (табл. 6).

Таблиця 6

Аналіз динаміки обсягу імпорту українського зерна країнами ЄС у 2021–2023 рр.

Країна	2021	2022	2023	Абс. відх., +/-	Темп приросту, %	
					2023/2022	2023/2021
Австрія	744.5	1030.5	808.2	63.7	-21.6	8.6
Бельгія	2796.5	3251.7	2739.3	-57.2	-15.8	-2.0
Болгарія	126.1	200.4	172.6	46.5	-13.9	36.9
Кіпр	160.5	206.5	171.8	11.3	-16.8	7.0
Чехія	211.4	254.6	282.8	71.4	11.1	33.8
Німеччина	3679.4	4487.7	4577.2	897.8	2.0	24.4
Данія	191.2	336.5	243.7	52.6	-27.6	27.5
Естонія	23.0	32.5	35.6	12.6	9.4	54.6
Іспанія	4032.0	6633.0	6972.9	2940.9	5.1	72.9
Фінляндія	61.4	148.8	73.0	11.6	-51.0	18.8
Франція	1097.6	1219.6	1222.8	125.2	0.3	11.4
Греція	647.9	731.2	587.1	-60.8	-19.7	-9.4
Хорватія	99.3	129.8	168.2	68.9	29.6	69.4
Угорщина	361.7	878.4	573.6	211.9	-34.7	58.6
Ірландія	501.1	738.4	593.3	92.1	-19.7	18.4
Італія	4181.0	5823.7	5722.4	1541.4	-1.7	36.9

Країна	2021	2022	2023	Абс. відх., +/-	Темп приросту, %	
					2023/2022	2023/2021
Литва	102.1	198.6	197.3	95.2	-0.7	93.2
Люксембург	72.1	78.5	78.4	6.3	-0.2	8.8
Латвія	245.2	316.0	339.7	94.4	7.5	38.5
Мальта	29.3	48.2	37.2	8.0	-22.7	27.3
Нідерланди	4178.0	4598.6	4188.2	10.2	-8.9	0.2
Польща	586.7	1183.9	781.2	194.5	-34.0	33.2
Португалія	1104.8	1510.5	1442.1	337.3	-4.5	30.5
Румунія	802.8	1018.2	759.7	-43.0	-25.4	-5.4
Швеція	144.5	200.3	214.3	69.8	7.0	48.3
Словенія	314.2	427.0	524.8	210.6	22.9	67.0
Словацьчина	122.1	293.5	241.9	119.7	-17.6	98.0

Джерело: складено авторами за матеріалами (Eurostat, n. d.).

До ускладнення торговельних відносин між країнами призвели рішення Польщі стосовно обмеження імпорту української сільськогосподарської продукції, що в сукупності з протестами фермерів, блокуванням польськими перевізниками автомобільних пунктів пропуску на спільному кордоні, вимагали відновлення старого неприйнятного для України механізму надання дозволів українським перевізникам для роботи в ЄС (*Європейська правда*, 2023, 6 листопада). Це спричинило скорочення обсягів експорту української продукції усіх видів до Польщі на 28.9 % (див. табл. 4).

Від початку широкомасштабного вторгнення українсько-польський кордон безліч разів блокувався зусиллями суспільно-політичних груп Польщі (табл. 7). При цьому протести польських аграріїв є частиною загальноєвропейських, спалахи яких у 2024 р. відбулись у Брюсселі, Парижі та Берліні (Горенюк, 2024, 27 лютого). Збільшення напруги у зовнішньоекономічних та політичних відносинах країн-сусідів, а відтак, і зростання обопільних економічних втрат, зумовила ескалація блокади українсько-польського кордону, організована польськими фермерами у лютому 2024 р. (*Економічна правда*, 2023, 22 листопада).

Таблиця 7

Протести в Польщі та блокування кордону з Україною у 2022–2024 рр.

Дата	Організатор	Місце	Вимоги
20.03.2024	Фермери Польщі	Вся територія Польщі	Заборона імпорту сільськогосподарської продукції з України, реформування європейської аграрної політики, (впровадження "зеленого ладу": екологічних і кліматичних вимог); підтримка тваринництва
6.03.2024		Варшава	
09.02.2024		Усі пункти пропуску	
3 06.11.2023	Перевізники Польщі	Пункти пропуску на українсько-польському кордоні: "Ягодин-Дорогуськ", "Краківець", "Рава-Руська"	Відновлення дозвільної системи для українських перевізників у Польщі Організація роботи польських перевізників без використання єЧерги

Дата	Організатор	Місце	Вимоги
07.06.2023	Фермери Польщі	Пункт пропуску "Шегині-Медика"	Заборона імпорту сільськогосподарської продукції з України, реформування європейської аграрної політики, (впровадження "зеленого ладу": екологічних і кліматичних вимог); підтримка тваринництва
04–15.05.2023	Перевізники Польщі	Пункт пропуску "Ягодин-Дорогуськ"	Відновлення дозвільної системи для українських перевізників у Польщі. Використання українськими перевізниками транспортних засобів не нижче <i>EURO4</i>
02–03.02.2023	Фермери Польщі	Пункти пропуску: "Краківець", "Шегині", "Рава-Руська"	Заборона імпорту сільськогосподарської продукції з України, реформування європейської аграрної політики, (впровадження "зеленого ладу": екологічних і кліматичних вимог); підтримка тваринництва
05–09.09.2022	Перевізники Польщі	Пункт пропуску "Ягодин-Дорогуськ"	Здійснення фітосанітарного та ветеринарного контролю в цілодобовому режимі. Позачергове обслуговування порожніх авто. Відновлення дозвільної системи для українських перевізників у Польщі

Джерело: складено авторами за даними (Кравчук, 2023, листопад; Радіо Свобода, 2024, 6 березня).

Всупереч нормам положення Угоди про створення всеосяжної зони вільної торгівлі Україна-ЄС та Реламенту ЄС про тимчасову лібералізацію торговельних відносин з Україною, запровадження у 2023 р. Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Болгарією триваючих на цей момент обмежень на ввезення сільськогосподарської продукції (пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику) є проявом радикальних дій в умовах російської транспортної блокади, загострення ситуації на фронті та обмеженості розміру зовнішньої фінансової допомоги попри рішення Єврокомісії щодо скасування цього ембарго (Центр Разумкова, 2024, лютий).

Цілком можливо, що заборона на імпорт Польщею зазначеної сільськогосподарської продукції з України буде безстроковою. Наступними у групі ризику – експорт м'яса птиці та цукру (Укрінформ, 2024, 5 січня). У січні 2024 р. Польща разом з Болгарією, Румунією, Словаччиною та Угорщиною звернулися до Єврокомісії щодо впровадження мита на імпорт зерна з України (*Європейська правда*, 2024, 15 січня).

3. Співробітництво у сфері вдосконалення механізму регулювання зовнішньої торгівлі в умовах війни

З початком війни та впродовж агропродовольчого конфлікту Польща і Україна докладають чимало спільних зусиль для налагодження зовнішньоторговельних відносин, про що свідчать такі кроки: скасування ветеринарного контролю транзиту агропродукції з України

(9 березня 2022 р.) (Міністерство аграрної політики та продовольства України, б. д.); погодження про транзит зерна, збільшення кількості ветеринарних і фітосанітарних польських інспекторів, їх цілодобову роботу у найбільш завантажених пунктах пропуску (травень 2022 р.) (*FORSAL.PL*, 2022, 16 maja); дозвіл на здійснення лабораторних досліджень у місті призначення, з метою скорочення тривалості митного оформлення; узгодження пломбування продукції на українсько-польському кордоні, що переміщується у режимі транзиту (березень 2023 р.) (*Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*, 2023, 3 marca); впровадження Україною ліцензування експорту зернових культур до Польщі, Угорщини, Румунії, Болгарії та Словаччини (вересень 2023 р.).

У 2023–2024 рр. в Україні здійснюється реформування системи боротьби із тіншовим експортом агропродукції, що негативно позначається не тільки на зовнішньоекономічних відносинах з Польщею, а й на економіці України, яка потребує коштів на відновлення. Проте, якщо чинний механізм регулювання імпорту агропродовольчих товарів є більш-менш прозорим та відшліфованим, то нормативно-правовий алгоритм контролю за експортом, що пропонується, не позбавлений корупційних ризиків.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №1132 (2023, 31 жовтня), що набула чинності з 1 листопада 2023 р., експорт зерна мають право здійснювати лише зареєстровані у Державному аграрному реєстрі (ДАР) підприємства-платники ПДВ станом на 23 лютого 2022 р. та на момент реєстрації, які завжди вчасно повертали валютну виручку в Україну. Проте такий "ручний режим" відбору компаній може нести корупційні ризики.

Найбільш позитивний ефект від удосконалення механізму експортних операцій із зерном очікується від дії Законів України №3706-IX від 09.05.2024 року "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану" та №3707-IX від 09.05.2024 "Про внесення змін до Митного кодексу України щодо вдосконалення здійснення зовнішньоекономічних операцій з експорту деяких товарів", які посилюють контроль за своєчасним поверненням валютної виручки за експорт агропродукції (у т.ч. всіх сортів пшениці, кукурудзи, ріпаку, насіння соняшнику та похідних від його виробництва) через податкові заходи та декларування таких товарів (Закон України №3706-IX, 2024, 9 травня; Закон України №3707-IX, 2024, 9 травня).

Механізм мінімальних цін на зерно, що набув чинності з 1 серпня 2024 р., передбачає заборону на експорт за договорами на постачання сільськогосподарської продукції, зокрема пшениці, кукурудзи, соняшникової олії та ін., у яких контрактні ціни нижчі мінімально допустимих. При цьому за основу розрахунку мінімальної ціни обиратимуть 5% від усіх контрактів, які були укладені за найнижчими цінами, і з них

розраховуватимуть середню ціну, отриманий результат додатково дисконтуватиметься на 10%. Таким чином, ця мінімальна розрахована ціна буде нижчою за середньозважену ціну. Механізм, що виглядає заплутаним і незрозумілим, до того ж знищить систему форвардних контрактів і позбавить аграрні підприємства банківських кредитів, які забезпечені цими контрактами.

4. Зовнішня торгівля Польщі з рф та білоруссю продукцією АПК

За повномасштабного вторгнення в Україну та на тлі напруженого польсько-українського зернового конфлікту у Польщі все ще триває зовнішня торгівля з росією та білоруссю (табл. 8), що пояснюється особливостями санкційного механізму ЄС проти держави-агресора та її сателіта.

Сьогодні жодна із санкцій ЄС, ухвалених проти росії, не перешкоджає постачанню агропродовольчих товарів та сільськогосподарської техніки поряд з медичним обладнанням або лікарськими засобами для загального населення. Обмеження не стосуються торгівлі товарами агропромислового комплексу, у тому числі зерновими та добривами, між третіми країнами та росією (Європейська комісія, б. д.). Не передбачено й заборони на ввезення цієї продукції до ЄС з білорусі (*European Council, n. d.*).

Таблиця 8

Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі Польщі з росією та білоруссю у 2019–2023 рр.

Рік	Експорт	Імпорт	ЗТО	Сальдо ЗТ	ВВП Польщі	Експ. квота	Імп. квота,	ЗТО квота	Темп приросту			
									Експорт	Імпорт	ЗТО	
млн дол. США						%						
<i>білорусь</i>												
2019	1805.4	1212.8	3018.2	592.6	532504.7	0.3	0.2	0.1	–			
2020	1708.8	1164.7	2873.5	544.1	526147.2	0.3	0.2	0.1	–5.4	–4.0	–4.8	
2021	1946.2	1683.7	3629.8	262.5	576382.6	0.3	0.3	0.0	13.9	44.6	26.3	
2022	1830.9	994.8	2825.7	836.2	656152.9	0.3	0.2	0.1	–5.9	–40.9	–22.2	
2023	2849.8	449	3298.7	2400.8	750800.7	0.4	0.1	0.3	55.7	–54.9	16.7	
<i>росія</i>												
2019	7864.1	16014.2	23878.3	–8150.1	532504.7	1.5	3.0	–1.5	–			
2020	7607.6	11520.7	19128.3	–3913.1	526147.2	1.4	2.2	–0.7	–3.3	–28.1	–19.9	
2021	8789.4	20114.3	28903.7	–11324.9	576382.6	1.5	3.5	–2.0	15.5	74.6	51.1	
2022	4818.8	16653.3	21472.1	–11834.5	656152.9	0.7	2.5	–1.8	–45.2	–17.2	–25.7	
2023	3705.5	2589.1	6294.6	1116.4	750800.7	0.5	0.3	0.1	–23.1	–84.5	–70.7	

Джерело: складено авторами за даними (*UN ComTrade, n. d.; Eurostat, n. d.*).

Попри те, що у березні 2023 р. Сейм Польщі прийняв резолюцію про введення санкцій щодо імпорту продовольства і сільськогосподарської продукції з росії та республіки білорусь до ЄС (УНІАН, 2024, 8 березня) та разом з Литвою, Латвією, Естонією та Чехією звернувся

до Європейської комісії із закликом ввести відповідне ембарго на всій території ЄС (Мінреінтеграції України, 2024, 25 березня), у 2024 р. відповідні обмеження так і не увійшли до останнього 14 пакета санкцій (*LIGA ZAKON*, 2024, 24 червня).

У 2023 р. Польща суттєво скоротила торговельні відносини з росією, про що свідчить зменшення зовнішньоторговельного обороту на 70%, порівняно зі значенням 2021 р. При цьому темпи скорочення обсягів імпорту російської продукції перевищували темпи скорочення польського експорту, що пояснює додатне сальдо зовнішньої торгівлі між двома країнами. Натомість зовнішньоторговельний оборот Польщі з білоруссю у 2023 р. зріс на 16.7% порівняно з 2022 р. При цьому додатне сальдо зовнішньої торгівлі зросло втричі внаслідок збільшення обсягів польського експорту на 56% на тлі зниження обсягів імпорту з білорусі на 55 % (див. *табл. 8*).

Україна залишалася ключовим постачальником агропродукції на польський ринок у 2023 р., її частка становила 5% від загального обсягу імпорту продовольства (*табл. 9, 10*). За період військових дій обсяги імпорту української продукції АПК до Польщі збільшились на 66.1%. Їх основу складають зернові (29.7% від їх загального обсягу імпорту в Польщу), олійне насіння та плоди (12.7 %), рослинні плетінні матеріали (65.4%) та тваринні і рослинні жири та олії (29.9 %), цукор та кондитерські вироби (7.5%).

Таблиця 9

Порівняльний аналіз імпорту продукції АПК в Польщу з України, білорусі та росії у 2021–2023 рр.

Країна	Обсяг імпорту продукції АПК в Польщу, млн дол. США					Темп приросту, %		Частка в загальному обсягу імпорту продукції АПК, %				
	2019	2020	2021	2022	2023	2023/2021	2023/2022	2019	2020	2021	2022	2023
Усього імпорт АПК	23 811.8	25 842.1	29 509.8	33 710.4	36 057.9	22.2	7.0	100	100	100	100	100
Україна	782.8	821.9	1 085.1	2 883.6	1 801.9	66.1	-37.5	3.3	3.2	3.7	8.6	5.0
білорусь	40.4	64.4	126.8	181.2	84.9	-33.1	-53.2	0.2	0.2	0.4	0.5	0.2
росія	193.2	244.6	284.0	349.2	298.9	5.3	-14.4	0.8	0.9	1.0	1.0	0.8

Джерело: складено авторами за матеріалами (*Eurostat, n. d.*).

Обсяги зазначених товарних позицій з росії та білорусі значно менші, проте у 2023 р. позначилась тенденція до збільшення їстівних овочів та деяких корене- та бульбоплодів (на 48.5%), зернових (на 58.7%), насіння олійних культур та плодів; різних зерен, насіння та плодів; промислових або лікарських рослин; соломи та кормів (105.1%); продуктів з овочів, фруктів, горіхів або інших частин рослин (34%).

Якщо обсяги імпорту білоруської агропродовольчої продукції у 2023 р скоротились на 33% порівняно з 2021 р., то при зменшенні частки імпорту товарів АПК з росії на 0.2 в.п., їх обсяги зросли на 5.3% і у 2023 р. перевищили довосенний рівень.

Таблиця 10

Товарна структура імпорту продукції АПК в Польщу з України, білорусі та рф у 2023 рр.

Продукція	Обсяг імпорту, млн дол. США			Частка в загальному обсягу імпорту продукції АПК в Польщу, %			Темп приросту у 2023/2022 р. %		
	білорусь	Україна	рф	білорусь	Україна	рф	білорусь	рф	Україна
Живі тварини	2.3	0.1	0.4	0.2	0.01	0.01	-37.3	-74.5	-33.9
М'ясо та істивні м'ячі субпродукти	-	-	23.2	-	-	-	-	-	-56.2
Рибні і ракоподібні, молочні та інші водні безхребетні	0.2	130.9	1.9	0	4.00	0.06	2091120.4	-26.9	110.3
Молочні продукти; пташині яйця, мед натуральний; істивні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені або не включені	0	0.2	58.4	0	0.01	3.26	-100.0	-67.3	-45.7
Продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені або не включені	1.4	21.0	7.7	0.4	5.79	2.12	21.4	45.0	-34.7
Живі дерева та інші рослини; цибулини, корені та подібні вироби; зрізані квіти та декоративне листя	-	-	1.5	-	-	0.26	-	-	-27.2
Овочі та деякі істивні коренеплоди і бульби	9.8	16.6	14.5	0.6	0.99	0.86	-7.6	48.5	-36.8
Істивні фрукти та горіхи; шкірка citrusових або дині	1.7	0.1	78.0	0.1	0	2.83	-85.1	-	-52.4
Кава, чай, мате та спеції	-	2.1	0.9	-	0.17	0.07	-	-24.0	13.7
Крупи	0.2	4.4	231.9	0	0.57	29.68	137.4	58.7	-43.6
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; пшенична клейковина	5.2	1.1	22.5	0.9	0.18	3.83	8290.2	-32.0	19.6
Олійне насіння та плоди; різні зерна, насіння та плоди; промислові або лікарські рослини; солома та корми	2.9	79.5	122.4	0.3	8.29	12.75	69.3	105.1	-62.1
Камеді, смоли та інші рослинні соки та екстракти	0	0	0.5	0	0.01	0.30	-62.3	-81.5	-29.9
Рослинні плетені матеріали; овочеві продукти, в іншому місці не зазначені	1.4	9.7	49.5	1.8	12.79	65.38	-45.3	-61.6	51.9
Тваринні або рослинні жири та олії та продукти їх розділення; готові харчові жири; віск тваринного або рослинного походження	15.3	26.8	651.0	0.7	1.23	29.92	-84.9	-33.4	-4.4
Готові продукти з м'яса, риби або ракоподібних, молочків або інших водних безхребетних	0	-	0.5	0	-	0.09	-70.5	-	113.3
Цукор та кондитерські вироби з цукру	1.2	0.3	60.7	0.2	0.04	7.47	1347.1	-91.0	-61.3
Какао та какао-заготовки	0	0	8.8	0	0	0.47	-99.8	-99.3	19.9
Продукти з крупи, борошна, крохмалю або молока; кондитерські вироби	0.4	0	37.5	0	0	2.10	-22.8	-98.2	56.6
Продукти з овочів, фруктів, горіхів або інших частин рослин	0	0.1	45.4	0	0.01	3.35	-36.7	34.1	-35.8
Різні істивні заготовки	6.4	3.8	23.3	0.3	0.20	1.23	150.0	-2.2	118.7
Напої, алкогольні продукти та оцет	0.1	0	24.9	0	0	1.37	-23.3	-99.0	0.9
Залишки та відходи харчової промисловості; готові корми для тварин	36.4	1.1	336.4	1.0	0.03	8.81	73.9	-88.8	25.3
Тютюн та виробні замінники тютюну	-	0.9	0	-	0.05	0	-	579.4	174.7

Джерело: складено авторами за матеріалами (Eurostat, n. d.).

Польща посилює свою залежність від імпорту зернових культур з України та білорусі, обмежуючи обсяги поставок з росії. За 2021–2023 рр. від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі зазначеною продукцією Польщі з Україною збільшилось у 13 разів (табл. 11).

Таблиця 11

Зовнішня торгівля зерновими Польщі з Україною, росією та білоруссю у 2019–2023 рр., млн дол. США

Рік	Експорт	Імпорт	Зовнішньо-торговельний оборот	Сальдо	Темп приросту, %		
					Експорт	Імпорт	ЗТО
<i>Україна</i>							
2019	0.4	29.6	30.0	-29.2	–	–	–
2020	2.6	5.5	8.1	-2.9	531.7	-81.4	-73.1
2021	0.3	18.2	18.5	-17.8	-86.4	231.0	129.8
2022	2.1	613.5	615.6	-611.5	489.4	3276.4	3223.9
2023	0.2	235.0	235.2	-234.7	-88.5	-61.7	-61.8
<i>білорусь</i>							
2019	1.2	0.0	1.2	1.1	–	–	–
2020	1.4	0.2	1.6	1.2	21.5	659.1	36.4
2021	2.5	0.5	2.9	2.0	74.5	116.2	79.9
2022	3.2	0.1	3.4	3.1	30.4	-67.6	15.1
2023	5.3	0.2	5.5	5.1	66.1	47.0	65.3
<i>рф</i>							
2019	1.4	1.6	2.9	-0.2	–	–	–
2020	4.9	2.9	7.8	2.0	254.2	84.8	164.6
2021	1.0	5.9	6.9	-4.9	-79.4	104.0	-11.6
2022	1.2	4.4	5.6	-3.2	15.3	-24.9	-19.0
2023	13.0	4.4	17.4	8.6	1016.3	-0.2	212.2

Джерело: побудовано авторами за матеріалами (UN ComTrade, n. d.).

Попри те, що обсяги імпорту зернових з білорусі у середньому в 100 разів менші за українські, і за 2021–2023 рр. вони зменшились на 52%, проте за 2023 р. збільшились на 47%. При цьому обсяги ввезення російських зернових в Польщу знижувались.

Висновки

Негативні тенденції зовнішньоторговельних відносин України з Польщею щодо широкомасштабного вторгнення характеризувались від’ємним сальдо торговельного балансу, переважанням в українському експорті необробленої сировини, неповним використанням наявного по обидва боки кордону потенціалу попри лідируючу частку європейського сусіда в обсягах українського експорту та імпорту. Це є результатом лібералізації доступу української продукції на ринок ЄС.

З одного боку, рішення Польщі про заборону на ввезення української аграрної продукції спричинило скорочення загальних обсягів експорту України у 2023 р. на 29 %, з іншого, – західний партнер втратив дешеву сировину для переробки та розвинені з початком широкомасштабного вторгнення транзитні переваги.

Відбувається передінтеграційний тест на можливі варіанти розвитку співробітництва з країнами-членами ЄС у випадку доєднання України

до їх когорти, у тому числі до ринку продукції АПК. Його результати свідчать передусім про неготовність європейських країн до конкуренції з українськими постачальниками зернових, що подекуди використовують недобросовісні методи реалізації своєї продукції на зовнішніх ринках.

Стосовно реалізації стратегії європейської інтеграції Україна має використати негативний досвід зовнішньоторговельного партнерства з Польщею на свою користь, реформувавши відповідно зовнішньоекономічну політику, переглянувши її ключові принципи та механізми реалізації, що дадуть змогу поглибити торговельно-економічне співробітництво та запобігти виникненню подібних ситуацій з іншими країнами ЄС. При цьому критично важливим є забезпечення належної підтримки вітчизняного виробника під час розроблення та впровадження ефективного механізму контролю за експортом агропромислової продукції у цілому та зернових зокрема, що не міститиме корупційних ризиків та допоможе збільшити обсяги надходжень до бюджету від експорту.

У контексті зазначеного перспективою наших подальших розвідок за цим напрямом є дослідження проблем зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з країнами ЄС на тлі прискорення євроінтеграційних процесів та в умовах військової агресії РФ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

European Economic Forecast. (2024). https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/c63e0da2-c6d6-4d13-8dcb-646b0d1927a4_en?filename=ip286_en.pdf

European Council. (n. d.). EU sanctions against Belarus. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-belarus>

Eurostat. (n. d.). https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ds-045409__custom_12276118/default/table?lang=en

FORSAL.PL. (2022, 16 maja). Polskie drogi i porty są otwarte dla ukraińskiego zboża. <https://forsal.pl/biznes/rolnictwo/artykuly/8418873.polskie-drogi-porty-otwarte-dla-ukraińskiego-zboża.html>

FORSAL.PL. (2022, May 16). Polish roads and ports are open for Ukrainian grain. <https://forsal.pl/biznes/rolnictwo/artykuly/8418873.polskie-drogi-porty-otwarte-dla-ukraińskiego-zboża.html>

Liga Zakon. (2024, 24 червня). Рада ЄС ухвалила 14-й пакет санкцій проти РФ. https://biz.ligazakon.net/news/228655_rada-s-ukhvalila-14-y-paket-sanktsy-proti-rf

LIGA ZAKON. (2024, June 24). The EU Council adopted the 14th package of sanctions against the Russian Federation. https://biz.ligazakon.net/news/228655_rada-s-ukhvalila-14-y-paket-sanktsy-proti-rf

Liubyma, A., Melnyk, T., & Tunitska, Y. (2021). Export potential of agro-industrial complex of Ukraine: formation factors and evaluation. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7 (5). December, 130–143.

Melnyk, T., Tunitska, Y., & Banas, D. (2023). *Economics and Business Review*, 3(9). <https://journals.ue.poznan.pl/ebri/issue/view/91>

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. (2023, 3 marca). Wspólne oświadczenie ministrów rolnictwa Polski i Ukrainy po spotkaniu w Warszawie. <https://www.gov.pl/attachment/96b2c1f4-f5ae-49a6-a508-693b307625bb>

Website of the Republic of Poland. (2023, March 3). Joint statement of the Ministers of Agriculture of Poland and Ukraine after the meeting in Warsaw. <https://www.gov.pl/attachment/96b2c1f4-f5ae-49a6-a508-693b307625bb>

Ukraine Facility. (б. д.). План для реалізації *Ukraine Facility* 2024–2027. (б. д.). <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Ukraine Facility. (b. d.). Plan for the implementation of the *Ukraine Facility* 2024–2027. (b. d.). <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

База даних ООН Comtrade (<i>UN ComTrade</i>). https://comtradeplus.un.org/	UN database Comtrade (<i>UN ComTrade</i>). https://comtradeplus.un.org/
Будзяк, В. М., & Будзяк, О. С. (2020). Зерновий експорт України. <i>Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право</i> , (4), 90–102.	Budziak, V. M., & Budziak, O. S. (2020). Grain export of Ukraine. <i>Foreign trade: economics, finance, law</i> , (4), 90–102.
Власюк, В. (2024, 5 березня). Статистика з польського кордону. Чому Польщі не вигідне згортання економічних відносин з Україною? <i>Економічна правда</i> . https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/5/710739/	Vlasiuk, V. (2024, March 5). Statistics from the Polish border. Why is the collapse of economic relations with Ukraine not beneficial for Poland? <i>Economic truth</i> . https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/5/710739/
Горенюк, О. (2024, 27 лютого). Протести польських фермерів: хто розсипав зерно і коли це скінчиться. <i>Економічна правда</i> . https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/27/710436/	Horeniuk, O. (2024, February 27). Protests of Polish farmers: who scattered the grain and when it will end. <i>Economic truth</i> . https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/27/710436/
Губицький, Л. В., & Мельник, Г. М. (2021). Торговельно-економічні відносини України та республіки польща (1991–2021 РР.). <i>Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти</i> , (8), 99–118. https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249028	Hubytskyi, L. V., & Melnyk, H. M. (2021). Trade and economic relations between Ukraine and the republic of Poland (1991–2021). <i>International relations: theoretical and practical aspects</i> , (8), 99–118. https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249028
Давигора, О. (2023, 18 березня). Майже половина українських біженців планують залишитися в Польщі надовше – дослідження. <i>УНІАН</i> . https://www.unian.ua/economics/finance/mai-zhe-polovina-ukrajinskih-bizhenciv-planuyut-zalishitsiya-v-polshchi-nadovshe-doslidzhennya-12183339.html	Davyhora, O. (2023, March 18). Almost half of Ukrainian refugees plan to stay in Poland for a long time – study. <i>UNIAN</i> . https://www.unian.ua/economics/finance/mai-zhe-polovina-ukrajinskih-bizhenciv-planuyut-zalishitsiya-v-polshchi-nadovshe-doslidzhennya-12183339.html
Держстат України. (б. д.). Сайт Державного комітету статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/	State Statistics Service of Ukraine. (b. d.). Website of the State Statistics Committee of Ukraine. https://www.ukrstat.gov.ua/
<i>Дзеркало тижня</i> . (2023, 20 лютого). Занижені ціни на українську пшеницю вже б'ють по Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії та Болгарії. https://zn.ua/ukr/economics/zanizheni-tsini-na-ukrajinsku-pshenitsju-vzhe-bjut-po-polshchi-slovachchini-uhorshchini-rumuniji-ta-bolhariji.html	<i>Mirror of the week</i> . (2023, February 20). Low prices for Ukrainian wheat are already affecting Poland, Slovakia, Hungary, Romania and Bulgaria. https://zn.ua/ukr/economics/zanizheni-tsini-na-ukrajinsku-pshenitsju-vzhe-bjut-po-polshchi-slovachchini-uhorshchini-rumuniji-ta-bolhariji.html
<i>Економічна правда</i> . (2023, 22 листопада). Блокада кордону: українська економіка вже зазнала €400 млн збитків – асоціація. https://www.epravda.com.ua/news/2023/11/22/706882/	<i>Economic truth</i> . (2023, November 22). Border blockade: the Ukrainian economy has already suffered €400 million in losses – the association. https://www.epravda.com.ua/news/2023/11/22/706882/
Європейська комісія. (б. д.). Санкції проти росії внаслідок вторгнення в Україну. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_uk	European Commission. (b. d.). Sanctions against russia as a result of the invasion of Ukraine. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_uk
<i>Європейська правда</i> . (2023, 6 листопада). Україна закликає польських перевізників припинити блокаду кордону. https://www.euointegration.com.ua/news/2023/11/6/7172943/	<i>European truth</i> . (2023, November 6). Ukraine calls on Polish carriers to end the border blockade. https://www.euointegration.com.ua/news/2023/11/6/7172943/
<i>Європейська правда</i> . (2024, 15 січня). П'ять східних країн ЄС знову просять Єврокомісію повернути мита на українське зерно. https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/15/7437362/	<i>European truth</i> . (2024, January 15). Five eastern EU countries are again asking the European Commission to return customs duties on Ukrainian grain. https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/15/7437362/

<p>Закон України "Про внесення змін до Митного кодексу України щодо вдосконалення здійснення зовнішньоекономічних операцій з експорту деяких товарів" № 3707-IX від 09.05.2024. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3707-20#Text.</p>	<p>Law of Ukraine "On Amendments to the Customs Code of Ukraine on improving the implementation of foreign economic operations for the export of certain goods" № 3707-IX dated May 9, 2024. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3707-20#Text.</p>
<p>Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану" № 3706-IX від 09.05.2024 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3706-20#Text</p>	<p>Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the peculiarities of the export of certain types of goods during the period of martial law" № 3706-IX dated May 9, 2024. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3706-20#Text</p>
<p>Кравчук, П. (2023, листопад). <i>Аналітична записка: Українсько-польський кордон як ключ до співпраці і виклик</i>. https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/AZ-ukr-pol-kordon.pdf</p>	<p>Kravchuk, P. (2023, November). <i>Analytical note: The Ukrainian-Polish border as a key to cooperation and a challenge</i>. https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/AZ-ukr-pol-kordon.pdf</p>
<p>Мартінова, Л. Б., & Чорна, Н. М. (2018). Торговельно-економічне співробітництво України та Польщі в умовах поглиблення інтеграційних процесів у Європі. <i>Світове господарство і міжнародні економічні відносини</i>, (21).</p>	<p>Martynova, L. B., & Chorna, N. M. (2018). Trade and economic cooperation between Ukraine and Poland in the context of deepening integration processes in Europe. <i>World economy and international economic relations</i>, (21).</p>
<p>Міжнародна група з дослідження відносин Польщі та України. (2021). <i>Аналітична доповідь "Стан та перспективи стратегічного партнерства Польщі та України. Погляд з Польщі та України"</i>. Київ-Люблін. https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/01/stan-i-perspektywy-partnerstwa_ua_web-1.pdf</p>	<p>International group for the study of relations between Poland and Ukraine. (2021). <i>Analytical report "The state and prospects of the strategic partnership between Poland and Ukraine. A view from Poland and Ukraine"</i>. Kyiv-Lublin. https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/01/stan-i-perspektywy-partnerstwa_ua_web-1.pdf</p>
<p>Міністерство аграрної політики та продовольства України. (б. д.). Перелік кодів УКТЗЕД товарів рослинного походження для транзиту через Польщу (без ветеринарного контролю). https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/Dokumenty/%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%89%D0%B0V3.pdf</p>	<p>Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (b. d.). List of UCGFEA codes of products of plant origin for transit through Poland (without veterinary control). https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/Dokumenty/%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%89%D0%B0V3.pdf</p>
<p>Мінреінтеграції України. (2024, 25 березня). П'ять країн ЄС закликають заборонити імпорту зерна із росії та білорусі. https://minre.gov.ua/2024/03/25/pyat-krayin-yes-zaklykayut-zaboronyty-import-zerna-iz-rosiyi-ta-bilorusi/</p>	<p>Ministry of Reintegration of Ukraine. (2024, March 25). Five EU countries are calling for a ban on grain imports from russia and belarus. https://minre.gov.ua/2024/03/25/pyat-krayin-yes-zaklykayut-zaboronyty-import-zerna-iz-rosiyi-ta-bilorusi/</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України "Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану" №1132. (2023, 31 жовтня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1132-2023-%D0%BF</p>	<p>Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the implementation of an experimental project on the verification of subjects of the agro-industrial complex under martial law" №1132. (2023, October 31). https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1132-2023-%D0%BF</p>
<p>Радіо Свобода. (2024, 6 березня). У Варшаві почався генеральний страйк фермерів, організатори анонсують участь 100 тисяч людей. https://www.radiosvoboda.org/a/news-polshcha-straik-ahrariiv/32850245.html</p>	<p>Radio Svoboda. (2024, March 6). A general strike of farmers has begun in Warsaw, the organizers announce the participation of 100,000 people. https://www.radiosvoboda.org/a/news-polshcha-straik-ahrariiv/32850245.html</p>
<p>Тощка, О. (2022). Зовнішня торгівля товарами України з Польщею, Румунією, Словаччиною та Молдовою: аналіз і прогнозування. <i>Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки</i>, (2), 90–98. http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2022_2_13</p>	<p>Totska, O. (2022). Ukraine's foreign trade in goods with Poland, Romania, Slovakia and Moldova: analysis and forecasting. <i>Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University</i>, (2), 90–98. http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2022_2_13</p>

Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща. (2024, 8 липня). https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009	Agreement on cooperation in the field of security between Ukraine and the Republic of Poland. (2024, July 8). https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009
Укрінформ. (2024, 5 січня). Польський комісар ініціює обмеження імпорту в ЄС українського цукру та м'яса птиці. https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3809627-polskij-evrokomisar-iniciue-obmezenna-importu-u-es-ukrainskogo-cukru-ta-masa-ptici.html	Ukrinform. (2024, January 5). The Polish commissioner initiates restrictions on the import of Ukrainian sugar and poultry meat into the EU. https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3809627-polskij-evrokomisar-iniciue-obmezenna-importu-u-es-ukrainskogo-cukru-ta-masa-ptici.html
УНІАН. (2024, 8 березня). Сейм Польщі ухвалив запровадження санкцій на агропродукцію з Росії та Білорусі. https://www.unian.ua/world/sankciji-proti-rf-ta-bilorusi-polshcha-uhvalila-rezolyuciyu-pro-novi-obmezheniya-12567252.html	UNIAN. (2024, March 8). The Polish Seimas approved the introduction of sanctions on agricultural products from russia and belarus. https://www.unian.ua/world/sankciji-proti-rf-ta-bilorusi-polshcha-uhvalila-rezolyuciyu-pro-novi-obmezheniya-12567252.html
Центр Разумкова. (2023). Міграційні прояви та впливи – уроки для України. <i>Аналітична доповідь</i> . Київ.	Razumkov Center. (2023). Migration manifestations and influences - lessons for Ukraine. <i>Analytical report</i> . Kyiv.
Центр Разумкова. (2024, лютий). Зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів. https://razumkov.org.ua/images/2024/02/29/2024-PAKT-5.pdf	Razumkov Center. (2024, February). Foreign policy of Ukraine in the context of geopolitical processes. https://razumkov.org.ua/images/2024/02/29/2024-PAKT-5.pdf

Конфлікт інтересів: Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Внесок авторів є рівнозначним.

Мельник Т., Туніцька Ю. Зовнішньоторговельні зв'язки України та Польщі: 2022–2024. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 5. С. 4-24. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(136\)01](https://doi.org/10.31617/3.2024(136)01)

Надійшла до редакції 23.09.2024.
Отримано після доопрацювання 02.10.2024.
Прийнято до друку 08.10.2024.
Публікація онлайн 21.10.2024.